

Інститут педагогіки і психології професійної освіти

Академії педагогічних наук України

На правах рукопису

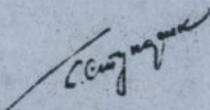
СТУПАРИК Богдан Михайлович

РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА ГАЛИЧИНИ

(1772-1939 рр.)

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ - 1995

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00437178 (U)

Інститут педагогіки і психології професійної освіти

Академії педагогічних наук України

На правах рукопису

СТУЩАРИК Богдан Михайлович

РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА ГАЛИЧНИИ

(1772-1939 рр.)

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

Автореферат дисертації

на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук

Б.С. Стущарик

Київ - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника.

Наукові консультанти — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України Ничкало Н.Г., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України Стельмахович М.Г.

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор

Майброда Василь Каленикович;

- доктор педагогічних наук, професор

Підласий Іван Павлович;

- доктор історичних наук, професор

Макарчук Степан Арсентійович.

Провідна установа: Тернопільський державний педагогічний інститут.

Захист відбудеться 28 червня 1995 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 252001, Київ, МСП - 601, вул. Трьохсвятительська, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (252135, м. Київ, вул. Косіора, 24).

Автореферат розісланий 26 травня 1995 р.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Пибульська

AB - 32. 588

-3-

I ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність дослідження. З перетворенням України на самостійну державу розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства.

Одним із головних принципів реалізації завдань, визначених Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), є національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин.

Проблема розбудови національного шкільництва в Україні виникає не вперше. Аналізуючи причини втрати Україною незалежності, її національно-культурного і політичного занепаду, автор "Перестороги" дійшов висновку, що головною із них — це відсутність шкіл для народу, "бо коли би були науку міли, тогди би за невідомістю і глупством своїм не прийшли до такової погибелі" [Пересторога // Українська література XVII ст. - К., 1987. - С.26-27]. О.В.Духнович вважав школу єдиним порятунком від економічного, політичного і духовного занепаду народу.

Як наголошував М.Грушевський, "сотворення національної школи являється одною з найсильніших заповук національного відродження", бо "тільки націоналізація школи в українських землях може дати українській людині підстави успішного культурного, суспільного і економічного розвитку, уоружити його рівносильною зброєю в конкуренції національностей, забезпечити від перспективи відставання, упослідження в загальному культурному і економічному поході" [Грушевський М. Наша школа // Наша школа -1909.- кн. I-II - С.2].

Одним з найбільш надійних джерел відродження і розбудови національної системи освіти є результати історико-педагогічного аналізу її становлення і розвитку. Особливий інтерес становить вивчення історії шкільництва Галичини 1772-1939 рр. Саме протягом цього періоду, в складних умовах іноземної окупації, в краї було нагромаджено позитивний досвід розбудови національного шкільництва, створено альтернативну державній системі приватних навчально-виховних закладів, розроблено теоретико-методичні основи її функціонування.

Окремі аспекти проблеми розвитку освіти і педагогічної думки в Галичині вивчали Л.Баїк, В.Гетьман, А.Кондратюк, Б.Мітюров, В.Савинець, Д.Свідник, В.Смаль, В.Чоповський та ін. За останні роки історико-педагогічна наука збагатилася рядом важливих досліджень (Г.Білавич, М.Волошин, А.Вихруц, О.Вишневський, Д.Герцюк, М.Кугутяк, І.Куриляк, С.Лаба, Н.Хорунжий, І.Щепенда та ін.).

Водночас зауважимо, що до цього часу ще не зроблено комплексного історико-педагогічного дослідження процесу становлення і розвитку шкільництва, в т. ч. і українського, в Галичині. Актуальність теми дослідження зумовлюється: недостатнім вивченням проблем розвитку шкільництва; необхідністю використання історичного досвіду, теорії і практики його розвитку в сучасних умовах; важливістю об'єктивної оцінки історичного розвитку шкільництва в різних регіонах України.

Об'єкт дослідження - історія розвитку народної освіти в Галичині.

Предмет дослідження - процес становлення і розвитку шкільництва в Галичині у 1772-1939 рр.

Мета дослідження полягає з тому, щоб визначити періоди, виявити і проаналізувати особливості й провідні тенденції процесу розвитку шкільництва та навчально-виховних закладів різного типу Галичини у 1772-1939 рр.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання дослідження:

- дослідити еволюцію системи шкільництва Галичини і динаміку його розвитку;
- визначити періодизацію становлення і розвитку українського шкільництва Галичини, виявити особливості його розвитку на різних історичних етапах;
- проаналізувати зв'язок розвитку українського шкільництва з національно-культурним відродженням, взаємозв'язок і взаємозумовленість національного та загальнолюдського в педагогічних ідеях педагогів і громадських діячів Галичини;
- простежити вплив церкви та громадських культурно-освітніх організацій краю на створення, збереження і розвиток українського шкільництва;
- оцінити реальні досягнення в розвитку теорії розбудови українського шкільництва.

Концепція дослідження. Шкільництво Галичини вивчалось як система, що складається з частин, які знаходяться в тісних взаємозв'язках, утворюють певну цілісність. Під системою шкільництва ми розуміли сукупність державних і приватних навчально-виховних закладів всіх типів, діяльність яких спрямовувалась на забезпечення освіти і виховання молоді. Розвиток теорії і практики українського шкільництва розглядався не як прямолінійний рух по висхідній лінії, а як діалектичний за характером, суперечливий і динамічний процес, на різних етапах якого виникають насамперед ідеї, категорії і методи, які видозмінюються, або утверджуються, або ж зникають.

Особливості еволюції суті, структури, змісту освіти в Галичині були викликані, зокрема, тим, що на суспільне життя краю завжди впливали процеси, які відбувалися в Наддніпрянській Україні та країнах Західної Європи. Їх вплив разом з внутрішніми чинниками спричинився до започаткування в кінці XVIII - на поч. XIX століття національно-культурного відродження в краї, одним з найважливіших аспектів якого був розвиток галицького шкільництва і української педагогічної думки в західноєвропейському контексті.

Системно-історичний підхід давав змогу вивчити минуле системи шкільництва, особливості його становлення і розвитку, відкривав можливості для прогностичних висновків щодо процесів і явищ, характерних для досліджуваного періоду.

Методологічну основу дослідження становлять теорія наукового пізнання; положення щодо взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ та необхідності їх вивчення в конкретно-історичних умовах; положення про єдність національного і загальнолюдського; про розвиток шкільництва Галичини в західноєвропейському контексті; принципи історизму, системності, науковості.

Дослідження проблеми здійснено з опорою на найновіші здобутки різних наук про людину і світ. У якості літературних джерел використані монографії, наукові журнали, збірники, автореферати і рукописи дисертацій.

Теоретична основа дослідження: матеріали з історії національної культури (В.Антонович, М.Возняк, М.Грушевський, Д.Дорошенко, М.Драгоманов, А.Єфіменко, С.Єфремов, М.Костомаров, І.Лисяк-Рудницький, І.Огієнко, О.Субтельний, М.Семчишин, М.Тершаковець, С.Томашівський, І.Франко, В.Целевич, Д.Чижевський); наукові праці, в яких розроблені теоретичні основи національного шкільництва (О.Духнович, С.Русова, В.Сухомлинський, С.Сірополко, Ф.Титов, К.Ушинський, І.Ющишин), дослідження, в яких аналізуються проблеми історії освіти (С.Бабишин, А.Боднар, І.Зяюн, В.Майборода, Б.Мітюрів, Н.Ничкало, М.Стельмахович, М.Ярмаченко) і філософські праці (Г.Копицький, Г.Костюк, В.Лесевич, Г.Сковорода, І.Франко, П.Юркевич).

Основні джерела дослідження. У процесі дослідження проаналізовано біля 100 архівних справ з фондів Центрального державного історичного архіву у Львові, державних обласних архівів у Львові та Івано-Франківську: близько 700 літературних джерел (в т.ч. понад 130 джерел польською та німецькою мовами) з фондів наукової бібліотеки ім.В.Стефаніка НАН України, бібліотек Львівського

та Прикарпатського університетів; музею освіти Прикарпатського університету; законодавчі акти Австрії, Польщі і Західно-Української Народної Республіки, урядові документи; статистичні збірники; звіти керівних органів освіти, навчальних закладів та громадських організацій; навчально-програмова документація; матеріали наукових та періодичних видань досліджуваного періоду.

У ході дослідження використовувалися такі методи: хронологічний, який дав змогу розглядати становлення і розвиток шкільництва в Галичині в динаміці, змінах і часовій послідовності; вивчення і проблемно-цільовий аналіз наукової літератури з проблеми становлення і розвитку шкільництва Галичини; вивчення, теоретичний та порівняльний аналіз законів Австрії, Польщі, краєвих законів, нормативної та нормативно-методичної документації, статистичних звітів, документації та звітів навчальних закладів, архівних документів і матеріалів; вивчення та аналіз педагогічної та суспільно-політичної преси; систематизація, класифікація фактичного матеріалу з проведеного дослідження, його узагальнення.

Хронологічно дослідження охоплює період 1772-1939 рр. Його нижню межу зумовило входження Галичини до складу Австрії та пов'язані з ним державні шкільні реформи, а також зростання національної свідомості українців, піднесення активності в краї, що започаткувало національно-культурне відродження. Верхня межа збігається з закінченням у 1939 р. панування у Галичині польської держави та ліквідацією всіх національно-культурних, суспільно-політичних і педагогічних організацій краю.

Дослідження проводилось у 1981-1995 рр. в три етапи.

На першому етапі (1981-1986 рр.) було визначено напрям дослідження, вивчалась історична, філософська, педагогічна, психологічна література, здійснювалося теоретичне осмислення проблеми, конкретизувалися завдання дослідження. Вивчалися архівні документи і матеріали, законодавчі акти австрійської та польської держав, аналізувалися звіти навчальних закладів,

навчально-методична література і документація, статистичні дані, тощо.

На другому етапі (1986-1991 рр.) продовжувалося вивчення архівних документів і матеріалів та літератури з досліджуваної проблеми. Одержані матеріали використовувались у процесі роботи із студентами, вчителями, керівниками закладів освіти, громадськістю.

На третьому етапі (1991-1995рр.) вивчалась література з фондів спеціального зберігання, видання української діаспори, архівні матеріали, узагальнювались та оформлялись матеріали дослідження, формувались висновки і рекомендації.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- відносно повно відтворено історію розвитку шкільництва Галичини у 1772-1939 рр.;
- в науковий апарат введено значну кількість нових документів, фактів, теоретичних ідей, що базуються на виявлених нами архівних матеріалах;
- на основі детермінованого аналізу конкретно-історичних обставин визначено науково обґрунтовані періоди розвитку шкільництва;
- виявлено тенденції і особливості розвитку навчально-виховних закладів різного типу;
- відновлено в науковому обігу термін "шкільництво";
- розкрито суть, структуру, зміст шкільництва Галичини;
- здійснено наукову інтерпретацію найважливіших особливостей у розвитку теорії національної освіти і виховання, які мають прогностичну спрямованість і можуть стати важливим джерелом для розробки нових науково-теоретичних напрямів фундаментальних досліджень.

Практичну значущість роботи становлять результати дослідження, висновки і рекомендації та обґрунтовані в ньому теоретичні положення, які

збагачують практику національної освіти і виховання, сприятимуть збереженню і передачі досвіду минулих поколінь, підвищенню зацікавленості громадських формувань справами шкільництва; допоможуть залучити до освіти молоді інтелектуальний і матеріальний потенціал суспільства, визначити подальший шлях розвитку національного шкільництва; розроблені нами навчальні посібники і методичні рекомендації можуть бути використані під час читання курсів лекцій з історії педагогіки України, при розробці спецкурсів та спецсеінарів для студентів і слухачів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій; опорою на результати наукових досліджень у галузі історії та історії педагогіки; використанням значного обсягу архівних документів і матеріалів та спеціальної літератури з проблеми дослідження; системним аналізом виявлених дослідницьких матеріалів; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних меті, предмету і завданням роботи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася у публікаціях наукових праць, у доповідях і виступах на міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях, зокрема: <<“Просвіта” в історії і культурі українського народу>> (Івачо-Франківськ, 1990), Симпозіум-конференція учителів Канади і України (Івано-Франківськ, 1991), “Оновлення змісту навчання і виховання в національній школі” (Івано-Франківськ, 1991), Наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки (Івано-Франківськ, 1993), “Народ, нація, держава: українське питання у європейському вимірі” (Львів, 1993), “Школи нового типу: досвід становлення, технології і перспективи” (Запоріжжя, 1993), “Теоретико-методичні основи формування громадянина України” (Полтава, 1993), “Актуальні проблеми післядипломної освіти педагогічних кадрів у період відродження національної школи” (Київ, 1993). “Релігія і молодіжна політика в

Україні" (Івано-Франківськ, 1994), "Роль і місце гімназії у національному вихованні української молоді" (Івано-Франківськ, 1994), "Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду" (Івано-Франківськ, 1995) і ін., а також у висгупах на обласних нарадах-семінарах педагогічних працівників, учительських конференціях, в загальноосвітніх школах, профтехучилищах, технікумах, педінститутах та університетах.

Впровадження результатів дослідження відбувалося в Прикарпатському університеті, Івано-Франківському інституті післядипломної освіти, Львівському науково-педагогічному інституті освіти шляхом розробки і читання лекційних курсів ("Національна школа: витоки, становлення", "Національне виховання школярів" та ін.) для слухачів факультету підвищення кваліфікації та студентів, а також шляхом розробки методичних рекомендацій та навчальних посібників, що використовуються у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, інститутах післядипломної освіти, в школах і профтехучилищах.

На захист виводяться:

1. Генезис поняття шкільництва, його суть, форми, структура, зміст і протиріччя на різних періодах розвитку.
2. Визначення і наукове обґрунтування періодів розвитку шкільництва Галичини у 1772-1939 рр.
3. Положення і висновки, що характеризують основні тенденції і особливості розвитку шкільництва Галичини у досліджуваному періоді.
4. Результат і оцінка викладу галицьких педагогів у формування теоретичних засад національної освіти і виховання молоді.

II. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку основної використаної літератури та архівних джерел.

У першому розділі - "Шкільництво Галичини в кінці XVIII століття" - аналізується стан висвітлення досліджуваної проблеми в науковій літературі XIX - XX ст., особливості розвитку освіти в краї до його входження до складу Австрії, розкривається зміст шкільних реформ австрійського уряду в кінці XVIII століття.

Встановлено, що проблема розвитку шкільництва в Галичині у XIX - XX ст. знайшла своє відображення в численних працях дослідників, якими опрацьовано значний фактичний матеріал, що дає змогу досягнути широту проблеми та її важливості для національно-культурного відродження українців.

Водночас зазначається, що через відомі причини чимало документів і досліджень були недоступні, багато цінних матеріалів зберігалося в спецфондах. окремі періоди і діяльність громадських організацій можна було оцінювати тільки з позицій однієї ідеології, що негативно позначалося на вивченні проблеми. В окремих дослідженнях односторонньо аналізувалися історичні факти, в інших фальсифікувалася історія боротьби за українську школу, роль національних товариств і організацій характеризувалася як реакційна тощо.

Питання історії шкільництва Галичини знайшли відображення і в літературі української діаспори та у виданнях її Українського Архіву. окремі розвідки з цієї проблеми проведено і в Польщі (М.Адамчик, З.Конічний, С.Модзень, С.Лемпійський та ін.).

В умовах розбудови української держави увага до історії шкільництва помітно зростає. З'явилося ряд розвідок і матеріалів, у яких простежується намагання об'єктивно проаналізувати історичні, політичні, педагогічні аспекти боротьби українців за національну школу. Однак поза увагою дослідників залишилося чимало аспектів цієї проблеми. У педагогічній літературі нема праць,

які всебічно і об'єктивно висвітлювали б процеси розвитку системи шкільництва і боротьби українців за національну школу.

Принципове значення для вивчення історії становлення і розвитку українського шкільництва Галичини має його періодизація. Тим часом аналіз наукових праць засвідчив, що, вивчаючи розвиток шкільництва, дослідники часто визначають періоди його без достатніх наукових підстав, не враховуючи суспільно-політичних, соціально-економічних умов.

Вивчення джерельної бази дало змогу обґрунтувати положення про те, що головною передумовою розвитку українського шкільництва стало пробудження і зростання національної свідомості українців, що відбувалося під впливом процесів, які проходили в Галичині, Наддніпрянській Україні та в країнах Західної Європи. Ці процеси сприяли національно-культурному відродженню, незвід'ямною складовою і об'єктивним результатом якого став розвиток шкільництва. На перший план виходять не економічні, а національно-культурні інтереси українців.

Розгляд розвитку шкільництва в контексті національно-культурного відродження дав змогу умовно виділити чотири періоди (1772-1848; 1849-1900; 1900-1919; 1919-1939 рр.), кожен з яких зумовлений об'єктивними закономірностями історичного, соціально-економічного і національно-культурного розвитку, особливостями розвитку шкільництва, специфікою еволюції предмета дослідження.

На основі вивчення та аналізу праць І.Франка, І.Кревецького, І.Левицького, К.Відмана, Л.Фінкеля, Й.Лукашевича, М.Возняка, матеріалів до культурної історії Галицької Русі встановлено, що кількасотлітня неволя стала причиною відсутності в Галичині української інтелігенції, шкіл, матеріальних і моральних здобутків. Духовенство підупало, міщанство зубожіло, селянство гинуло в ярмі панщини, маси українського народу пропадали в безпросвітній темноті, польська держава не мала нічого спільного з ідеєю освіти народу, українська церква не мала для

цього ані достатнього розуміння, ані засобів, ані змоги. Особливо великим був національний занепад галицького суспільства. Як вагодошував І.Франко, "При руській мові, при руській народності лицалися тільки прості чорні хлопи і вбогі та маловчені сільські священики" [Франко І.Я. Цапщина та її скасування 1848 р. в Галиччизі // Тв. в 50-ти т., т.47 - С.108].

Включення Галичини у 1772 році в результаті першого поділу Польщі до складу Австрії позитивно позначилося на суспільному житті галицьких українців. зумовило певну специфіку процесу становлення і розвитку українського шкільництва. Перебіг політичних і військових подій, необхідність поліпшення соціально-економічного становища були об'єктивною передумовою реформ в державі, в т.ч. і реформ у галузі шкільництва. Через підвищення освітнього рівня українців уряд також сподівався послабити польські впливи в Галичині і в такий спосіб полегшити собі управління новою адміністративною територією.

Здійснювані урядом реформи шкільництва створювали позитивні передумови для розвитку освіти українців: формувалася українська інтелігенція, було проголошено право навчання українською мовою, видало чимало урядових і церковних розпоряджень щодо заснування шкіл та організації їх діяльності, вдосконалення змісту освіти та управління шкільництвом, поліпшення становища вчителя тощо.

Розробка законодавчих актів і здійснення реформ шкільництва мали практичне спрямування, освіта молоді розглядалася як засіб піднесення добробуту народу і об'єднання народів Австрії в одну органічну державну цілісність. Водночас закладалися юридичні основи для формування в майбутньому системи шкільництва.

Наслідком терезіансько-йосифінських реформ у краї було створення трьох типів народних шкіл: у парафіях - однокласні церковно-парафіяльні з навчанням рідною мовою; у невеликих містах - тривіальні трикласні школи і в більших містах

-гололиц, або нормальні, 4-класні школи з навчанням німецькою мовою. Як рідна мова була допущена і українська.

У 1783 р. у Львові засновано духовну семінарію, в якій цісар наказав вчити студентів рідною мовою, а у 1784 р. - університет, що мав філософський, юридичний, медичний і богословський факультети. На філософському і богословському факультетах були відкриті українські кафедри. З 1787 р. при університеті створено "Студіум Рутенум" (Руський Інститут), завданням якого було готувати вступників університету з числа української молоді.

У 1798 р. в краї функціонували 8 гімназій, 27 головних шкіл; міських було 102, сільських - 114, монастирських - 13. Окрім них діяло 107 єврейських шкіл. Підготовкою вчителів займалися 3 препаранди (учительські курси), в яких навчалося 78 світських осіб та 69 осіб духовного стану.

На основі узагальнення результатів вивчення літератури та архівних джерел зроблено висновок, що головним рушієм розвитку шкільництва на цьому етапі стала церква. Вище духовенство вимагало від священників відкривати школи при церквах, навчати дітей катехизму, утримувати учителів, заохочувати селян посилати дітей до школи.

Встановлено, що у розвитку шкільництва в кінці XVIII століття спостерігалися такі суперечності: між створенням законодавчих передумов для розвитку освіти і тим, що навчання в школі здійснювалося чужою мовою, а устрій школи будувався за іноземними зразками; між одержаною можливістю навчання рідною мовою і фактичним розвитком українського шкільництва, яке обмежувалося лише школами-дяківками та парафіяльними школами; між практичними потребами в освіті і небажанням батьків посилати дітей до школи.

Головне значення шкільних реформ кінця XVIII ст. полягало в тому, що, по-перше, було розпочато виховання української інтелігенції, рівень підготовки якої відповідав європейському; по-друге, було створено на наукових засадах

школи нового типу, побудовані на наступності освіти; по-третє, створювалися структури управління освітою як з боку церкви, так і з боку держави. Всі проведені заходи мали важливе значення для розвитку шкільництва в майбутньому. Створення навчальних закладів різного типу, навчання у Відні та Львові, спілкування з представниками інших народів створювало можливості для ознайомлення молодих людей з передовими суспільними ідеями, що в'явилися в європейських країнах і в Наддніпрянській Україні, сприяло формуванню інтелігенції, частина якої близько сприйняла ідею народності. Отже, шкідливі реформи об'єктивно створили передумови, які в поєднанні з іншими факторами і впливами спричинилися до започаткування національно-культурного відродження українців.

Однак українці не використали ті можливості для національного відродження. Причинами цього були пригнічена національна свідомість, схилення перед польською культурою, відсутність кваліфікованих кадрів та наукових традицій, нестача підручників, байдужістю провідників та ін. Тому в ХІХ ст. населення Галичини вступило неосвіченим, охопленим забобонами, з недостатньо розвиненим почуттям національних та культурних потреб. Реформи не давали сподіваних результатів, оскільки у їх проведенні не врахувалась національна історія, традиції, рівень культурного і економічного розвитку краю тощо.

Реформи не були позбавлені і шкідливих для українців ознак. Здійснення навчання чужими (німецькою та польською) мовами в краї, населення якого не володіло німецькою мовою і негативно ставилось (після віків неволі!) до польської, не могло зробити реформи ефективними, оскільки свідчило про прагнення продовжувати політику "винародовлення" українського населення Галичини. Водночас проведені реформи і прихильне ставлення до духовенства уряду стали джерелом глибокої вдячності до австрійської монархії, яка жила так зване рутенство - сукупність настроїв, що панували в середовищі західно-української

елити аж до 1830-х років. Це в майбутньому також гальмувало розвиток шкільництва в краї.

У другому розділі - "Мета, зміст освіти і боротьба за національну школу в першій половині XIX ст." - показано кількісні і якісні зміни, які відбувалися в шкільництві. На першому етапі найголовнішим було прийняття у 1805 р. шкільного закону, який визначив мету і зміст освіти, типи навчальних закладів і порядок їх створення та функціонування тощо. Закон встановив умови взаємозв'язку шкіл різного типу між собою, порядок переходу з нижчого закладу у вищий, визначив шлях підготовки вчителів для різних навчальних закладів і т.д. У 23 розділах, 478 параграфах закон, крім загально-державних вимог і підходів до організації освіти, містив також положення, що враховували особливості різних провінцій держави. Він вперше підійшов до розгляду шкільництва як системи, що складається із сукупності взаємозв'язаних і взаємозалежних навчальних закладів і заклав основи її створення.

На початку XIX ст. продовжували розвиватись і негативні для українського шкільництва тенденції. В результаті поглиблення зазначених суперечностей і причин, зокрема, нерозуміння важливості рідномовної школи, в шкільництві запанувала польська мова, було відмінено обов'язковість навчання дітей шкільного віку. Закон 1805 р. передбачав функціонування тільки вімецьких шкіл.

Військові, суспільно-політичні та економічні потреби привели до об'єднання Львівського університету з Краківським, а при його відновленні про українські кафедри було "забуто".

Всебічне вивчення сукупності джерельних матеріалів дало змогу зробити висновок про те, що проведені в краї шкільні реформи, вплив процесів, що відбувалися в Наддніпрянській Україні і в країнах Західної Європи, ознайомлення з українськими літературними творами з Росії, історичними та етнографічними виданнями, ідеї романтизму і слов'янського відродження спричинили пробудження

і зростання національної свідомості, започаткували національно-культурне відродження.

Його організатором та провідником виступило греко-католицьке духовенство, молоді представники якого, виховані в університетах та греко-католицьких духовних семінаріях Відня та Львова, стали виступати "в обороні" прав народної мови в суспільному житті і, зокрема, в шкільництві.

Боротьба за збереження самобутності українського народу та українське шкільництво розпочалася з Перемишля. В уявленні про національну школу в той час поєдналися мова викладання та приналежність до греко-католицького обряду, а головною її метою було "утримання людей при українській народності".

Важливу роль у боротьбі за національну школу відіграли: М.Левицький, І.Могилянський, І.Снігурський, які вимагали викладання в школі українською мовою, відкривали навчальні заклади, видавали підручники, твори художньої літератури для народу. Зусиллями греко-католицького духовенства створено "Товариство галицьких греко-католицьких священиків для поширення письмами просвіти і культури серед вірних" шляхом видання шкільних книжок народною українською мовою, засновано дяко-вчительський інститут, музичну школу (першу в Галичині), значну кількість парафіяльних шкіл. Завдяки цьому у системі шкільництва важливе місце зайняла українська парафіяльна школа. У 1829 р. в Галичині було 1559 парафіяльних шкіл, в т.ч. дві третини - українських.

Великою заслугою греко-католицького духовенства стало завоювання права навчання дітей греко-католицького обряду релігії українською мовою, а в школах, де навчаються діти лише цього обряду, навчання всіх предметів українською мовою. Церква здобула також право нагляду над школами, де більшість становили учні з сімей, що належали до греко-католицького обряду.

Завдяки діяльності І.Могилянського, Й.Лозинського, Й.Левицького та інших духовників було підготовлено підручники народною мовою, розвивалася

педагогічна думка. Шкільні підручники, особливо підручник з методики І.Лазрівського, є яскравим свідченням того, що педагогічна думка в Галичині розвивалася в тісному зв'язку з розвитком педагогіки в західноєвропейських країнах.

Справу видання книг, боротьби за українську мову, літературу і школу продовжили М.Шашкевич, І.Вагилевич, Я.Головацький ("Руська трійця"), діяльність яких викликала похваллення в громадському житті краю. "Руська трійця" стала провідником національного відродження в Галичині. Розпочату нею справу продовжило широке коло передової галицької молоді.

Активізації боротьби за українську мову і за українську школу сприяли події 1848 р. Піднесення національно-визвольного руху, проголошення Головною Руською Радою єдності з українцями Наддніпрянщини і програми розвитку української мови й літератури та запровадження навчання українською мовою в навчальних закладах усіх типів, скасування панщини, скликання "Собору" підняло національну свідомість галицьких українців, пробудило в них потяг до освіти й культури, сприяло усвідомленню важливості шкільної справи, активізувало боротьбу за національну школу.

Швидко зростала мережа українських шкіл, на українську мову навчання перейшли початкові школи міст і сіл, де мешкала більшість українців, українська мова стала обов'язковою в середніх школах, було створено українські кафедри у Львівському університеті.

Вивчення літератури та архівних джерел дало змогу зробити висновок про те, що до 1848 р. в Галичині склалася система нижчого і вищого шкільництва. До нижчих шкіл відносились: парафіяльні; тривіальні; головні або нормальні; дівочі. До вищих шкіл належали гімназії, ліцеї, Львівський університет, технічні школи, техніка Львівська. У 1839 р. у Львові закладено дім охорони (захоронку) для дітей від 2 до 6 років.

1848 роком завершився перший етап галицького пробудження, який приніс реальні здобутки в розвитку шкільництва і в т.ч. українського. Це були перші реальні кроки в розвитку національного шкільництва після багатьох століть неволі. Однак цей поступ стосувався лише початкової ланки шкільництва, а у всіх навчальних закладах інших типів викладання здійснювалося німецькою і польською мовами, що стримувало доступ українців до освіти, гальмувало підготовку національної інтелігенції. Таким чином, школа і надалі залишалася засобом денационалізації українського населення.

Негативний вплив на розвиток шкільництва в цьому періоді мали рутенство та економічна занедбаність і відсталість краю. Наслідком вищенаведених причин і суперечностей був значно нижчий рівень розвитку шкільництва в Галичині, ніж в інших краях Австрії. Навчанням було охоплено тільки 14% дітей шкільного віку.

У третьому розділі - "Розвиток шкільництва в другій половині XIX століття" аналізується еволюція і динаміка розвитку шкільництва і його законодавчої бази від 1849 до 1900 рр. Це другий період розвитку шкільництва, який хронологічно збігається з другим етапом національно-культурного відродження. Розвиток шкільництва в цьому періоді був неоднаковим. Після найвищого піднесення національно-визвольного руху в краї наступила реакція, що призвело до негативних змін у шкільництві, було відмінено обов'язкове вивчення української мови в середніх школах, обмежено вступ українців до університету, почалося створення польських гімназій.

На стан українського шкільництва суттєво впливали польсько-українські стосунки, які загострилися в результаті революційних дій українців і стали в центрі суспільно-політичного життя краю. З свого боку австрійський уряд, придушивши революцію і позбавивши українців майже всіх її мізерних завоювань, у 60-х роках передав управління Галичиною в руки польської панівної верхівки, яка з мовчазної згоди Відня використовувала владу для гальмування національно-

культурного розвитку в краї, в т.ч. і шкільництва.

60-ті роки характеризуються спадом українського руху в Галичині, що відбився і на шкільництві. Розпочалася полонізація вищих і середніх закладів, загальмувався процес відкриття українських народних шкіл, водночас швидко зростала кількість польських.

Використовуючи своє владне становище і більшість в галицькому сеймі, поляки у 1867 р. домоглися прийняття дискримінаційного для українців закону про мови викладання в школах Галичини, яким обмежувалися права української мови, а вивчення польської, ставало обов'язковим у всіх школах.

Економічний занепад та військові поразки Австрії зумовили необхідність реформ у всіх сферах державного життя, в т.ч. і шкільництва. Конституція, прийнята в Австрії, надавала державі право створення навчальних закладів, управління освітою і справами виховання, виводила школу з-під опіки церкви, гарантувала право на освіту рідною мовою, визнавала рівноправність усіх мов у школі, уряді й суспільному житті. Однак, незважаючи на невідповідність закону про мови викладання в Галичині конституції держави, до нього не було внесено змін і українці і надалі не мали права навчати дітей рідною мовою.

Створена у 1867 р. Краєва Шкільна Рада, яка мала б сприяти демократизації освіти, розвитку державно-громадських засад управління нею, також потрапила під вплив поляків і стала могутнім чинником полонізації краю. Спекуюючи ідеєю про "надпродукцію інтелігенції", рада обмежувала доступ молоді, особливо української, до школи взагалі і до середньої зокрема.

Чужа мова навчання, зверхність тодішньої інтелігенції у відносинах з людьми праці приводили до втрати впевненості в своїх силах, очікування порятунку з чужих рук (москвофільство), що зумовлювало небажання української молоді вчитися у гімназіях, мало негативні наслідки для майбутнього Галичини.

Кардинальні зміни у розвитку шкільництва відбулися у зв'язку з

прийняттям державного закону від 14 травня 1869 р., в якому визначено мету роботи школи, типи навчально-виховних закладів, зміст освіти і організаційно-правові засади шкільництва, запроваджено обов'язкову безплатну початкову освіту молоді, передбачено створення навчальних закладів для підготовки вчителів та інших фахівців, потрібних народному господарству. Закон мав прогресивний характер і створював передумови для розвитку національного шкільництва всіма народами, що заселяли Австрію.

Прийняття цього та наступних законів привело до кількісних і якісних змін у шкільництві Галичини. Відбулася еволюція системи виховання і освіти молоді, відносно швидко зростала мережа навчально-виховних закладів різного типу, вдосконалено зміст освіти шляхом впровадження нових навчальних планів і програм.

Робота народної школи організовувалася відповідно до затвердженого міністерством освіти і віросповідань Австрії "Шкільного і навчального порядку", в якому вказувалося, що метою виховання молоді є відвертий благородний характер. Вчителів зобов'язували використовувати виховні засоби, які відповідали особливостям дитини. Фізичні покарання в школі заборонялися.

Під впливом змін у гімназійній освіті в європейських країнах у галицьких гімназіях, що діяли на основі "Організаційного нарису гімназій і реальних шкіл" (1849 р.), скорочувалася класична складова змісту освіти і за рахунок цього розширювався обсяг природничо-математичного циклу та національна складова, змінювалася методика викладання. Діяльність гімназій спрямовувалася на формування високоінтелектуальної, світської людини з ґрунтовними знаннями основ наук.

Посилення полонізації краю викликало в українців природний опір. В боротьбу за політичні права, національну освіту, крім греко-католицького духовенства, вступає інтелігенція. Вона об'єднала навколо себе прогресивних

представників усіх верств населення.

Зростання національної свідомості українців, конституційні передумови та зміцнення зв'язків з українцями Наддніпрянини, які подавали галичанам ідейну, духовну, кадрову та матеріальну допомогу, дали змогу створити культурно-освітні товариства та організації, розгорнути боротьбу за українське шкільництво.

Наріжним каменем національного відродження галицьких українців стало створене в 1868 р. товариство "Просвіта", яке особливу увагу звертало на розвиток шкільництва (видання підручників, літератури для населення, організацію різноманітних курсів, створення фахових шкіл тощо).

Важливу роль у боротьбі за українську школу відіграло Руське Педагогічне Товариство, створене у 1881 р. за ініціативою "Просвіти". Об'єднавши національно свідоме вчителство, воно заснувало українські школи, видавало шкільні підручники, дитячу літературу, педагогічні журнали, намагалося задовільнити потреби українців у вихованні молоді.

Піднесення національно-визвольного руху, зростання національної свідомості українців позитивно вплинуло на розвиток педагогічної думки. Вагомий внесок у розвиток теорії національної освіти і виховання зробили Г.Врецьона, Г.Зарицький, В.Льницький, О.Партицький, І.Франко, О.Барвінський та інші, в працях яких, як і в працях О.Духновича, утверджується думка, що народові потрібна нова школа і нова педагогіка. В основу розбудови школи треба покласти принцип народності і виховання в ній має бути національним. Мета школи - плекати національний характер і національні чесноти, виховувати людину свого віку і свого народу, вірних синів своєї церкви, які всією душею люблять свою вітчизну Русь, її минуле і сучасне. Пріоритетним завданням такої школи повинно стати виховання.

Важливим результатом творчих пошуків галицьких педагогів, які спиралися на найновіші досягнення європейської педагогічної думки, пошуки педагогів з

Великої України і традиції народної педагогіки, була публікація у 1884 р. першої в історії програми розбудови української національної школи.

Вивчення багатого доробку в царині національного шкільництва дає змогу зробити висновок, що в поглядах галицьких педагогів другої половини XIX ст. утвердилися такі принципи становлення і розбудови національної школи: народність, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізація та демократизація. Школа має бути загальнодоступною, і забезпечувати навчання дітей рідною мовою.

У ході дослідження виявлено, що головними суспільно-політичними факторами, які забезпечують національний характер виховної роботи в школі, галицькі педагоги вважали прилучення дітей з раннього віку через мову і культуру до духовного життя рідного народу, виховання в сім'ї і школі на народних традиціях, цілеспрямованість у формуванні характеру учнів, вихвання поваги до людей іншої національності, інших віросповідань, реалізація принципу природовідповідності, опора наукової педагогіки на здобутки народної педагогіки, виховний досвід і мудрість народу, тісна співпраця з сім'єю, церквою і громадою.

Активна освітня і політично-культурна робота сприяла піднесенню в краї національної свідомості українського громадянства, змінила його ставлення до школи, пожвавила боротьбу за національне шкільництво. Цей перелом наступив у 80-х роках. Зростала кількість учнів-українців у середніх школах. До галицької суспільності прийшло розуміння важливості освіти для національного розвитку. Вона боролася не лише за початкову, але і за середню школу, домагалася відкриття українських кафедр у Львівському університеті, а в кінці XIX ст. ставила вимогу про відкриття у Львові окремого українського університету.

Наполеглива боротьба українців давала позитивні результати. В університеті відкрито кафедри історії та української літератури, якими завідували М. Грушевський і К. Студинський. Засновано дві українські гімназії,

народні школи, перший приватний дошкільний заклад. Розпочали діяльність різноманітні курси для українців, стали виходити друком підручники та література для народу, тощо. Українські навчально-виховні заклади утверджувалися в державній системі шкільництва, а поряд з ними виникали приватні заклади як елементи альтернативної до державної системи, створювалися передумови для її розвитку в майбутньому.

Мережа навчально-виховних установ у другій половині XIX ст. швидко розширювалася. У 1900 році в краї було 4649 народних, 36 середніх, 6 державних промислових та 50 фахових доповняльних шкіл, ряд фахових шкіл, що належали різним відомствам, університети у Львові та Кракові, політехніка у Львові, 13 учительських семінарій.

Однак за рівнем освіти Галичина продовжувала залишатися однією з найвідсталіших провінцій Австрії. Особливо важкими залишалося становище українського населення краю. Хоча в Галичині функціонувало 2138 українських шкіл, всі вони були малокласовими. Із 36 середніх шкіл лише у двох викладання здійснювалося українською мовою. Українці не мали жодної п'ятикласової, віділової, фахової школи, учительської семінарії, вищої школи. Із 8134 учителів, які працювали в школах краю, лише 1803 були українцями. У середніх школах учні-українці становили 17,84%. 882 українські громади не мали шкіл. 62,44% українців краю були неписьменними.

Доступ українців до освіти обмежувався. Існуючі школи, де більшість учителів і керівників були поляками, а програми і підручники утверджували в учнів думку про те, що навчання не дає людині щастя, не підвищує її морально, переконували в тому, що щастя українців можливе лише у польській державі, продовжували служити справі денационалізації української молоді.

Негативну роль у розвитку українського шкільництва в другій половині XIX ст. відіграли також економічна відсталість краю, москвофільство та обрядово-

церковна справа, які гальмували його, розпорозували сили українців.

У четвертому розділі - "Теоретичні основи розвитку національного шкільництва в 1900-1919 рр." - проаналізовано стан освіти та динаміку розвитку шкільництва на початку ХХ ст. Встановлено, що на початку століття зростання національної свідомості, утвердження в ній державницької ідеї і усвідомлення ролі шкільництва для майбутнього нації вивело шкільне питання на перший план серед усіх національних справ у Галичині.

Особливої гостроти набула боротьба за український університет у Львові та за середнє шкільництво. Вона охопила широкі народні маси і переросла в міжнародну ворожнечу між двома народами, яка призводила навіть до кровопролиття.

Головним завданням в освітній справі стала націоналізація школи, пристосування її до потреб українського суспільства, його завдань, життя і обставин. Це зумовило активні наукові пошуки, результатом яких стала розробка теоретичних засад національного шкільництва, визначальними для якого є принцип народності, національний дух, ідеали національного виховання, народна філософія.

Цією проблемою цілеспрямовано займалися С.Баран, М.Грушевський, І.Герасимович, І.Франко, О.Іваньчук, І.Копач, М.Лозинський, Я.Миколаєвич, К.Малицька, С.Томашівський, І.Юцишин та багато інших педагогів і громадських діячів, праці яких дають підстави стверджувати, що метою школи вони вважали всебічний розвиток особистості дитини, яка поєднувала в собі високу національну свідомість, загальнолюдські цінності і толерантне ставлення до людей інших національностей. Школа мала базуватися на гуманістичних і демократичних засадах, забезпечити навчання дітей рідною мовою, бути світською і захищеною від партійних впливів.

Уперше в історії українського шкільництва І.Юцишин розробив цілісну

концепцію національної школи у формі проекту закону про реформу освіти, де зазначав, що "народна школа має виховувати морально, розвивати національну свідомість дітей, їх розум, та довести їх до інтелектуального рівня, щоби вони росли на пожиточних членів рідного народу і держави".

Розвиток галицькими педагогами концептуальних засад національної освіти і виховання відбувався в контексті розвитку педагогічної теорії в західноєвропейських країнах і на основі врахування особливостей і досвіду національного виховання. Аналіз праць педагогів Галичини і Великої України дозволив зробити висновок про збіг концептуальних засад розбудови національного шкільництва, що є свідченням єдності процесу національно-культурного відродження на всіх українських землях.

Наступ польської шляхти на права українців, який здійснювався як через прийняття краєвих шкільних законів, що обмежували права українців, так і через активізацію діяльності в українських місцевостях польських товариств та громадських організацій, став політичною передумовою виникнення приватних навчально-виховних закладів, спонукав до пошуку шляхів їх розбудови. Для консолідації сил української суспільності та управління заснуванням, утриманням та обороною українського шкільництва було створено Красний Шкільний Союз, який взяв під свою опіку все приватне шкільництво. Першим його головою став М.Грушевський. У 1912 році Союз мав 7 приватних середніх шкіл, де навчалось 1338 учнів.

З метою згуртування народного вчителства для систематичної й планової наукової праці в галузі української педагогіки, шкільництва, навчання і виховання організувалась "Педагогічно-Наукова Комісія", що стала прообразом національної академії педагогічних наук. Завдяки її старанням у 1914 році у Львові проведено всеукраїнський з'їзд народного вчителства. Комісія працювала до 1930 року.

Результатом спільної активної боротьби громадських українських

організацій, церкви, населення краю стало створення до першої світової війни альтернативної до державної системи приватного українського шкільництва, яка охоплювала навчально-виховні заклади, крім вищих шкіл.

За короткий час, незважаючи на величезний спротив з боку польських властей і польських громадських організацій, було засновано 9 приватних гімназій, 4 учительські семінарії, фахові і народні школи, захоронки, вакаційні оселі.

Однак становище українців у сфері шкільництва все ще залишалося дуже складним. Так, у краї у 1910-1911 рр. діяло 5457 народних, 87 середніх шкіл (70 державних та 17 приватних), 17 державних та 25 приватних учительських семінарій, фахові школи, університети вищі технічні школи, дошкільні заклади, вакаційні оселі. Українських народних шкіл було 2457, але це були "малокласові" школи. Із 70 державних середніх шкіл українці мали лише 6, а державних середніх шкіл інших типів українці не мали зовсім.

Спільна виховна діяльність сім'ї, навчально-виховних закладів, церкви, громадських організацій привела до виховання нової людини - людини Визвольних Змагань.

За короткий період Західно-Української Народної Республіки зусиллями уряду і педагогічної громадськості розроблено основи розбудови національного шкільництва, створено законодавчу основу розвитку освіти, розпочалася робота по її утвердженню. Всього діяло 20 українських гімназій, 3 реальні школи, 7 учительських гімназій, народні школи. Однак здійснити задумане не вдалося.

Хоча завдяки самовідданій праці галицької інтелігенції в "Просвіті", педагогічному та інших товариствах і організаціях досягнуто зростання національної свідомості та високої активності в боротьбі за українське шкільництво, через відсутність власної держави, байдужість австрійського уряду до долі українців, антиукраїнську політику польської панівної верхівки, залишення народних шкіл без належної оборони перед колонізаційним натиском

не було можливості забезпечити потреби української молоді в освіті.

У п'ятому розділі - "Система освіти і виховання молоді Галичини у міжвоєнну добу (1919-1939 рр.)" - проаналізовано діяльність польського уряду щодо створення системи освіти і виховання молоді в умовах нової польської держави, розкрито політику переслідування українського шкільництва, досліджено діяльність українських громадських організацій з мобілізації населення краю на боротьбу за рідну школу.

У процесі дослідження встановлено, що створення в Європі після першої світової війни нових національних держав привело до організаційно-змістової еволюції шкільництва, перебудова якого відбувалася в напрямі його націоналізації. Як і в інших країнах Західної Європи, в основу навчально-виховного процесу у Польщі було покладено батьківщинознавство ("польськість"). Метою виховання стало формування державно-національних активістів-патріотів. Відбулися зміни в організації та методиці навчання. Важливим став розвиток самостійності учнів, організація евристичного та пошукового навчання.

Законодавчо еволюція системи освіти закріплена законом від 11 березня 1932 р., в якому вказувалось, що метою освіти є виховання молоді на свідомих своїх обов'язків і творчих громадян держави. В основу реформи покладено монополію держави на виховання, пріоритет виховання над навчанням та вимогу будувати навчально-виховний процес на ґрунті сучасних досягнень психолого-педагогічної науки.

Щодо українців польський уряд проводив політику конфронтації. В перші роки панування польської держави на українських землях ця політика приховувалася від міжнародного співтовариства. Державні закони гарантували вільний розвиток національної освіти, створення українського університету, надання права самоврядування воєводствам Галичини. Та після рішення Ради Послів від 14 березня 1923 р. про включення краю до складу Польщі

розпочалася відверта полонізація шкільництва, обіцянку відкрити університет "забули". 31 липня 1924 р. набуз чинності закон, за яким українські школи перетворювалися на двомовні. Полонізація шкільництва повинна була допомогти ліквідувати українську проблему в Польщі. Вказувалось, що мова навчання дітей визначається за допомогою плебісцитів.

Наслідки полонізаційної політики уряду виявилися дуже швидко. Ліквідовано таємний український університет у Львові, у якому навчалось близько 1500 студентів. Українців не допускали до державного Львівського університету, в якому закрили українські кафедри. Більшість українських початкових шкіл перетворено в двомовні. Українські середні школи взято під суворий нагляд і вони працювали під постійною загрозою закриття.

Але здійснити свої наміри польський уряд не зміг завдяки активній боротьбі українців за рідну школу, вимога якої стала невід'ємною складовою національно-визвольного руху.

Боротьбу за українське шкільництво очолило товариство "Рідна Школа", об'єднавши свої зусилля з церквою, "Просвітою", Українським Національно-Демократичним Об'єднанням та іншими громадськими і політичними організаціями краю. Завдяки їх активності та досвіді змагань за створення і розвиток українських навчально-виховних закладів, здобутому в минулі десятиліття та в час ЗУНР, на боротьбу за свою школу вдалося підняти широкі народні маси.

На основі аналізу багатого архівного матеріалу та літератури показано, що особливої гостроти конфронтація між поляками та українцями набувала під час шкільних плебісцитів, керівництво якими дійсновали "Рідна Школа" і церква, та протишкільної акції, проведеної у 1933-34 рр. Активність населення зростала з року в рік. Так, якщо у 1925 р. близько 100 000 батьків підписали декларації, то у 1932 р. було вже 250000 активних учасників плебісциту. Лише за три місяці 1933 р. під час протишкільної акції у Львівському воєводстві у 216 гмінах було 310

різноманітних актів протесту.

Завдяки активній боротьбі за національну школу вдалося зупинити процес ліквідації українських народних шкіл, розвинути та зміцнити систему приватного українського шкільництва, яка стала осередком національного виховання молоді.

Враховуючи особливості та досвід національного виховання, під впливом досягнень світової педагогічної думки галицькі педагоги продовжували наукові пошуки теоретичних засад розбудови національної освіти. Дослідження П.Біланска, С.Белея, І.Велигорського, М.Галуциньського, Ю.Дзеровича, О.Макарушки, Я.Кузьмива, В.Кузьмовича, В.Пачовського, С.Русової, І.Ющишина, Я.Яреми та ін. дали змогу на Першому Українському Педагогічному Конгресі (1935 р.) викристалізувати мету і ідеал національного виховання, зробити висновок про те, що основою навчально-виховного процесу в національній школі має бути українознавство, але не як окремий предмет, а як основа навчання взагалі і осередок виховання.

У міжвоєнну добу українське шкільництво Галичини зазнало величезних втрат. У результаті антиукраїнської політики у 1938 р. в краї діяла тільки 451 українська початкова школа. Із 819233 школярів в українських школах навчалося 58411. Із 62 державних ліцеїв, 65 державних гімназій і 64 державних гімназій старого типу було лише 5 державних середніх шкіл з українською мовою навчання та 2 утравквістичних відділи. Серед державних фахових шкіл (їх було 64) українським був лише рільничий ліцей у Черниді на Львівщині. Із 3600 учителів середнього державного шкільництва українською мовою користувалися 210, а із 3796 учителів середніх приватних шкіл - 179. Серед 70121 учителів народних шкіл було 3825 українців.

Система українського приватного шкільництва у 1938 р. включала 13 ліцеїв, 15 гімназій нового та 13 старого типу, понад 30 початкових шкіл, 9 фахових шкіл, більше 500 дошкільних закладів, вакаційні оселі та півоселі, бурси і ін.

Узагальнення результатів багаторічного історико-педагогічного наукового пошуку, аналіз широкої джерельної бази та архівних матеріалів дає підставу зробити такі висновки:

1. Еволюція системи шкільництва Галичини (1772-1939 рр.) зумовлена об'єктивними суспільно-політичними та соціально-економічними потребами розвитку краю та впливом процесів, які відбувалися в Європі.

Структура системи шкільництва, типи навчально-виховних закладів і принципи організації їх діяльності визначено державними шкільними законами 1805, 1869 та 1932 рр.

У першій половині XIX ст. система шкільництва охоплювала охоронки (дошкільні заклади), парафіяльні, тривіальні, головні і нормальні школи, препаранди, гімназії, ліцеї, дяко-вчительський інститут, музичну школу, університет, технічні школи, Студіум Рутенум. В складі системи діяли такі українські заклади: парафіяльні школи, Студіум Рутенум, дяко-вчительський інститут, музична школа.

У систему шкільництва, розбудованого на основі закону від 1869 р., входили дошкільні заклади (захоронки), народні (міські і сільські) та виділові школи, гімназії і реальні школи, ліцеї, учительські семінарії, промислові, господарські, рільничі, медичні та ін. школи, технічні школи, університет, вакаційні оселі. Українці мали захоронки, сільські і міські народні та виділові школи, гімназії, фахові школи (рільничу, торговельну і ін.), вакаційні оселі.

Після 1932 р. у системі шкільництва були дошкільні заклади (захоронки, світлиці, дитячі садки, півоселі), народні школи трьох ступенів, двоступеневі середні школи (гімназія-ліцей), фахові школи (доповнюючі, засадничого типу, фахової підготовки), вищі школи (університет, політехніка, академія); позашкільні заклади (вакаційні оселі). Українці мали дошкільні заклади, народні, середні і фахові школи, вакаційні оселі.

Найзагальнішими тенденціями розвитку галицького шкільництва були: загострення боротьби за його націоналізацію; структурна гармонізація; соціально-культурна актуалізація та рівневе піднесення освіти.

2. У всі часи іноземної окупації влада вважала школу засобом денационалізації українського населення Галичини, утвердження своєї імперської політики на українських землях. Школи створювались на зразок іноземних, зміст освіти і виховання в них служили політиці поневолення, винародовлення українського населення, позбавлення його історичної пам'яті, національної свідомості. Український народ намагався тримати в темноті і культурному занепаді.

Головним чинником зародження і розвитку українського шкільництва стало пробудження і зростання національної свідомості, викликане як внутрішніми факторами (шкільні реформи, скасування панщини, конституційні свободи і т.д.), так і впливом процесів, що відбувалися в Наддніпрянській Україні і в країнах Західної Європи. Розвиток українського шкільництва став невідомою складовою та закономірним наслідком процесів національно-культурного відродження і демократичних змін у Галичині. Погнання політичних, національних, економічних вимог з питаннями шкільництва і культури було характерною ознакою національно-культурного відродження українців.

3. На підставі аналізу історії шкільництва в Галичині пропонуємо таку періодизацію його розвитку:

1772-1848 рр. - створення системи шкільництва, початок боротьби за національну школу і передусім за мову викладання, заснування парафіяльних шкіл з українською мовою навчання;

1849-1900 рр. - утвердження елементів системи українського шкільництва у загальнодержавній системі освіти, зародження українських приватних навчально-виховних закладів, пошук моделі національної школи;

1900-1919 рр. - період енергійної боротьби за українське шкільництво, коли шкільне питання серед національних справ вийшло на перший план, створення альтернативної до державної системи приватного українського шкільництва, пошуку шляхів націоналізації школи, розробки її концептуальних основ;

1919-1939 рр. - протистояння колонізаційній політиці польського уряду, утвердження системи приватного українського шкільництва, завершення розробки теоретичних засад національного виховання.

Досліджуваний період був часом нестомних пошуків моделі системи національної освіти і напруженої боротьби українського громадянства за рідну школу.

4. Динаміка розвитку, оборона і збереження українського шкільництва в Галичині зумовлені еволюцією законодавчих основ, суспільно-політичними умовами та активністю боротьби українців за рідну мову навчання, національну школу і національне виховання молоді, яка об'єктивно відображала рівень суспільного усвідомлення ролі і значення шкільництва в національно-культурному відродженні української нації.

5. Характерною особливістю розвитку шкільництва є загострення боротьби українців за свою школу, прилучення до цієї боротьби все ширших кіл населення. Так, якщо у першому періоді до виховання в українців національної самосвідомості, відкриття шкіл, видання книг українською мовою, боротьби за українську мову в усіх сферах суспільного життя були причетні одиниці з духовної інтелігенції, то в другому періоді до цієї справи прилучається світська інтелігенція (вчителі, письменники, адвокати, чиновники) і частина свідомого громадянства. Вони створюють національні організації та установи ("Просвіта", Руське Педагогічне Товариство, Наукове Товариство ім. Шевченка, "Сокіл", читальні, кооперація та ін.), встановлюють тісні зв'язки з українцями Наддніпрянщини.

Боротьба за українське шкільництво у третьому періоді охопила не тільки інтелігенцію і студентство, а і широкі кола населення. Громадські організації, церква, політичні партії об'єднують свої зусилля, виробляють спільну політику щодо утворення, утримання і збереження українського шкільництва.

Якщо у першому періоді боротьба за українське шкільництво велась між групами інтелектуальної еліти, у другому в неї включилися урядові структури, партії та громадські організації, то в третьому періоді конфлікт "із боротьби між двома національними елітами виріс у конфронтацію між двома народами" [Субтельний О. Україна: історія - К., 1993. - С.410]

У четвертому періоді боротьба за національне шкільництво набула особливої гостроти у зв'язку з тим, що державна шкільна політика була спрямована на "винародовлення" українців, виховання з них громадян Польщі, позбавлених національної свідомості. Узаконення полонізаційної політики змінило форми боротьби українців за свою школу. Крім тих, які використовувались раніше, створювались нелегальні школи, здійснювались терористичні акти, нищилось шкільне майно тощо. Зусилля громадських організацій, церкви, партій та рухів об'єднала "Рідна Школа", яка очолила боротьбу за національне шкільництво.

6. З розвитком національно-визвольного руху і під впливом соціально-економічних і суспільно-політичних змін відбувалася еволюція вимог українців у справі шкільництва. Якщо у першому періоді ставилася вимога організації парафіяльних шкіл і впровадження української мови навчання, то поступово українці переходять до вимоги середньої школи і українського університету та окремої системи українського шкільництва. Тобто чітко простежується тенденція розгляду української школи не лише як складової австрійської системи шкільництва, але як окремого суб'єкта цієї системи, а потім як автономної системи. Коли ж українське громадянство зрозуміло, що держава не виконає цієї умови, воно переходить до організації системи приватного українського шкільництва і

створює її.

7. Розбудова українського шкільництва здійснювалася в тісному взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозумовленості з розвитком теорії національної школи і виховання в українській і європейській педагогіці. Це дало можливість створити на науковій основі альтернативну до державної систему приватного українського шкільництва, спільна виховна діяльність якого з церквою, сім'єю, громадськістю, побудована на вселюдських цінностях, традиціях української народної педагогіки і визвольних змагань українського народу. сформувала національно свідоме покоління, яке проявило себе в наступній боротьбі за державну самостійність.

Реальним досягненням галицьких педагогів Г.Врецьони, М.Галуциньського, В.Ільницького, О.Партицького, О.Іванчука, В.Пачовського, І.Ющишина та інших є розробка концептуальних засад національної школи і виховання.

Під впливом національно-культурного відродження відбувалася еволюція поглядів на національну школу і мету національного виховання. Так, у першому періоді погляди на національну школу поєднували в собі мову навчання і приваєжність до греко-католицького обряду, а головною метою виховання було "утримання молоді при українській народності". Такі погляди у частини галицьких педагогів зберігалися до кінця XIX ст.

У другому періоді ідея національної школи збагачується новими положеннями. В основу її розбудови крім необхідності навчання рідною мовою, вимагалось покласти народність, як поняття суті життя народу і всього, що його характеризує і вирізняє з поміж інших народів. Визнано важливу роль народознавства в навчально-виховному процесі школи. До основних принципів розбудови школи віднесено принципи природовідповідності, гуманності, демократизму.

Національне виховання мало на меті формування національного характеру,

плекання і утвердження національних чеснот, розвиток розуму і волі учнів, виховання людини свого віку і свого народу.

Важливим висновком стало положення про те, що опору науковій педагогіці треба шукати в народній, у виховному досвіді і мудрості народу і на цій основі будувати теорію освіти і виховання.

Результатом творчих пошуків галицьких педагогів другої половини XIX ст., об'єднаних Руським Товариством Педагогічним, стала перша в історії Галичини програма розбудови національної освіти, оприлюднена у відозві від 26 березня 1884 р. У ній зазначалося, що народна школа має формувати чесних членів сім'ї і розумних громадян, вірних синів свого народу і церкви і достойних громадян держави, а тому вплив на освіту молоді мають здійснювати сім'я, громада, народ, церква і держава. Головним обов'язком школи має бути національне виховання, а метою - моральний, інтелектуальний і фізичний розвиток школярів, підготовка їх до хліборобства чи до промислу.

У третьому періоді головною стає вимога націоналізації шкільництва, суть якої полягає в тому, щоб пристосувати школу до потреб української суспільності, її життя, завдань і обставин.

Для об'єднання зусиль і управління науковими пошуками педагогів при товаристві "Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок" була створена "Педагогічно-Наукова Комісія", голова якої І.Юцишин підготував перший в історії проект закону про розбудову українського шкільництва.

У працях педагогів початку XX ст. основоположними для розбудови національного шкільництва визначено принцип народності, народну філософію, національний дух, ідеали національного виховання. Передбачалося, що всім громадянам буде забезпечене право здобувати освіту рідною мовою, система освіти матиме демократичний і гуманістичний характер, між її ланками зберігатиметься наступність, освіта стане обов'язковою для дітей шкільного віку, а школа -

світською і захищеною від партійних впливів. Система виховання має будуватися на народній педагогіці.

У четвертому періоді стрижневим для розбудови національної школи визнані українознавство, культура народу. Метою національного виховання української мелодії визначено всебічну її підготовку до здійснення найвищого ідеалу нації, до "чинної" творчої участі в розбудові рідної духовної й матеріальної культури, а через неї до участі в уселодській культурі.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду національно-культурне відродження, ідея національної школи і виховання пройшли шлях від мовно-літературного етнографізму, парафіяльної школи і потреби "утримати молодь при українській народності" до ідеї політичної незалежності і системи шкільництва, побудованої на національних засадах, метою якої є виховання державно-національних активістів-патрістів.

Національний характер виховної роботи має забезпечуватись прилученням дітей з раннього віку через мову і культуру до духовного життя українців, вихованням в сім'ї і школі на народних традиціях, цілеспрямованістю у формуванні характеру учнів, опорсю наукової педагогіки на здобутки народної, виховний досвід і мудрість народу, взаємодією всіх учасників виховного процесу.

Характерною для праць галицьких педагогів є думка про те, що, виховуючи на національному ґрунті, необхідно забезпечувати єдність національного і загальнолюдського, вносити в громадянство дух національної рівності, взаємної толерантності і пошани. Виховання повинно бути проймає національним духом не з позицій боротьби і ворожнечі до сусідів, а з позицій любові до рідного краю. Виховання з позицій шовінізму і ненависті до іншої народності чи релігії є руйнівною силою і вбиває дитину морально.

Важливою тенденцією у працях галицьких педагогів є твердження, що пріоритетним у діяльності навчально-виховних закладів має стати виховання

молоді, а навчання розглядається як головний засіб досягнення виховної мети.

Принципове значення для організації шкільництва мав і має висновок про те, що двомовність у шкільному вихованні і навчанні є з наукового погляду недоречною, з педагогічного - шкідливою, а на українських етнографічних землях - засобом денационалізації українського населення.

8. Досліджуваний період позначений також невикористаними можливостями і втратами в розвитку шкільництва, причинами яких були: низька свідомість і недостатнє розуміння українською суспільністю важливості власного шкільництва для національного поступу; економічна відсталість краю; відсутність єдності громадських організацій і партій у боротьбі за свою українську школу; байдужість австрійського уряду до долі українців і передача влади в Галичині полякам, знехтування при цьому інтересами українського населення; політика "винародовлення" українців, здійснювана польською панівною верхівкою за австрійських часів і польським урядом у міжвоєнну добу.

9. Головну роль у становленні, обороні і розвитку українського шкільництва Галичини відіграли церква, товариства "Просвіта", "Рідна Школа", "Взаїмна Поміч Українського Вчительства", які об'єднували інші організації і партії, широкі народні маси для боротьби за національну школу

10. З поступовим розвитком системи шкільництва змінювалися зміст освіти, типи навчальних закладів, строки навчання.

Найпоширенішим типом навчальних закладів у кінці XVIII ст. були школяджівки і парафіяльні школи, а в середині XIX ст. в початковій ланці освіти - тривіальні шксли з трирічним терміном навчання. За ними йшли нормальні і головні школи.

Відповідно до закону від 14 травня 1869 р. названі школи до кінця XIX ст. було поступово перетворено у народні школи двох типів (міські й сільські), які мали різну кількість класів. Основним типом були сільські малокласові школи

(одно- і двокласові), після закінчення яких діти на протязі двох років двічі на тиждень відвідували "доповняючу науку", де одержували практичні відомості про сільське господарство і промисел. Семи-і восьмикласові школи називались виділовими.

З 1919 р. обов'язковою стала семирічна школа, а з 1932 р. - триступенева (три концентри) школа (чотири-, п'яти- і семикласна).

У змінах змісту освіти в початковій школі спостерігалася тенденція наближення його до практичних потреб. Постійно зростало число навчальних предметів у школі. Крім релігії, письма, читання і початків арифметики, в навчальний план поступово вводились відомості про навколишній світ, свій край, людину, географія, геометрія, початки фізики, історія, жіночі ручні роботи, ручна праця, співи та ін. Змінювалися і програми з навчальних предметів, розширювався обсяг практичних знань, якими мали оволодіти учні.

У зв'язку з поділом шкіл у 1893 р. на сільські (від однодо чотирьокласових) і міські (від п'ятикласових до виділових), порушено наступність навчання. Зміст освіти був зорієнтований так, щоб учні сільських шкіл оволодівали тільки тими знаннями, які готували б їх до праці у сільському господарстві. Це був один із засобів перешкодити українським дітям (більшість українців проживали в селах) оволодіти півночною освітою. Внаслідок такого рішення у 1909 р. єдиною школою, що давала українським дітям доступ до гімназійної освіти, була українська чотирьокласова школа ім. М.Пашкевича у Львові.

Розвиток мережі початкових шкіл відображав досягнення українців у національно-культурному відродженні. Так, за всі роки від входження Галичини до складу Австрії число початкових шкіл постійно зростало. Але через спад українського руху і передачу влади полякам у 60-х роках кількість українських шкіл стала зменшуватись. Активізація культурно-освітнього і політичного руху у 80-х роках зумовила швидке зростання кількості українських шкіл.

Полонізаційна політика польського уряду у 20-30 рр. ХХ ст. привела до найбільших втрат у сфері народного шкільництва. Лише активна боротьба української суспільності зупинила процес його ліквідації та перетворення шкіл у польські або двомовні. Однак у всі часи більшість українських шкіл були малокласовими. Підвищення суспільних вимог до освіти молоді, а також дослідження в галузі психолого-педагогічних наук, які наголошували на необхідності всебічного виховання учнів на національній основі, стали причиною суттєвих змін в організації та змісті середньої освіти.

Мережа середніх шкіл у досліджуваному періоді постійно розширювалася. Спочатку це були школи з німецькою мовою навчання, а в другій половині ХІХ ст. відбулася полонізація середнього шкільництва. Кількість польських гімназій збільшувалося дуже швидко, а українці домоглися відкриття лише шести державних середніх шкіл. Тому на початку ХХ ст. українська суспільність активно взялася за заснування приватних гімназій, що дозволило збільшити кількість українських дітей у цих закладах. У 1937/38 навч. році в українських приватних середніх школах навчалось 3556 учнів. Через обмеження в одержанні середньої освіти із 37834 учнів польських середніх шкіл українців було лише 3939.

Аналіз змісту гімназійної освіти розкриває тенденції до постійного звуження класичної складової освіти за рахунок розширення природничо-математичного циклу, наповнення змісту навчальних предметів сучасними дослідженнями науки і техніки, підвищення ваги національного компоненту в змісті освіти. Зміни в змісті освіти зумовили поділ середніх шкіл на класичні гімназії і реальні школи, які, маючи спільну основу, були окремими рівноправними закладами. З 1932 р. середні школи стали не лише загальноосвітніми, але й фаховими.

Змінювалися й терміни навчання в середніх школах. Спочатку школи були шестикласними, з 1849 р. - восьмикласними, а з 1932 р. середня школа стала двоступеневою (І ступінь - чотирирічна гімназія, ІІ ступінь - 2-3-річний ліцей).

Соціально-економічний розвиток краю зумовив заснування і розширення мережі фахових шкіл. Одні з них підпорядковувалися краєвій шкільній раді, інші - різноманітним відомствам.

Фахове шкільництво протягом усього досліджуваного періоду розглядалося державною і шкільною владою як засіб "винародовлення" української молоді. Тому українці ніколи не мали державних середніх фахових шкіл, крім українського ліцею в Черниці.

Під особливою увагою влади перебували заклади для підготовки вчителів. Їх готували в препарандах, з 70-х років XIX ст. - в учительських семінаріях, а відповідно до закону 1932 р. - у педагогічних ліцеях, педагогіумах та вищих навчальних закладах.

Українських препаранд не було. Державні учительські семінарії були або польськими, або двомовними. З допомогою двомовних учительських семінарій уряд намагався полонізувати українську молодь ще в час навчання і виховати вчителя, слухняного перед владою. З другого боку, уряд одержував законні підстави для направлення поляків - випускників цих закладів - учителювати до українських шкіл, що створювало умови для полонізації українських дітей.

Щоб не допустити випускників приватних українських учительських семінарій до роботи в школі, цим закладам під будь-яким приводом відмовляли в "праві прилюдності". Це означало, що випускники цих закладів, щоб одержати право на вчительську посаду, повинні були складати іспити в державних польських або двомовних учительських семінаріях, де їм чинили всілякі перешкоди.

Серед інших фахових шкіл українськими були тільки приватні школи та курси, які засновували і утримували "Просвіта", "Рідна Школа" та інші громадські організації і товариства.

Найменшими були здобутки українців у боротьбі за вищу

школу. Львівський університет спочатку був німецьким, потім -польсько-українським, але фактично був польським. Найвищим досягненням українців в університетській справі стало відкриття у Львівському університеті кількох українських кафедр. І хоч боротьба за університет на початку ХХ ст. перетворилась у міжнаціональну ворожнечу, поляки вважали університет своїм, фальсифікували дату його заснування і при пасивному спогляданні австрійських властей навіть провели у 1912 р. святкування 250-річчя від його створення. Обіцянки австрійського уряду відкрити окремий український університет у Львові не були виконані.

Після входження Галичини до складу Польщі уряд ліквідував і ті малі завоювання українців в університетській справі, досягнуті до війни, а про обіцяний польською владою український університет було забуто. Доступ української молоді до університетських студій ще більше обмежувався. Створені українцями таємні університет і політехніку заборонено.

Таким чином, незважаючи на те, що в Галичині діяла розгалужена система шкільництва, українці не мали можливості навчати своїх дітей рідною мовою на всіх її ступенях. Система освіти служила денационалізації української молоді. Цьому сприяла така її побудова, при якій частина навчальних закладів ставали тупиковими і не давали змоги після їх закінчення продовжувати освіту. Це були малоқласові початкові школи та більшість фахових шкіл.

11. Всебічне вивчення джерельної бази переконало в тому, що в умовах суспільно-політичних і соціально-економічних реформ у державі, виходу України в європейський простір вивчення історії становлення і розвитку шкільництва Галичини є важливим джерелом збагачення теорії і практики розбудови національної системи освіти, дає змогу визначити перспективні шляхи її розвитку на сучасному етапі.

Суть їх полягає в тому, щоб перетворити школу, яка діяла впродовж

останніх десятиріч на українських землях, в національну, побудовану на фундаменті української культури, здатну виховати національно свідомих громадян, патріотів незалежної України, що зможуть зберегти і примножити історично-культурні надбання українського народу. Безумовно, потрібне не механічне перенесення теоретичних і практичних здобутків наших попередників, а вдумливе і творче їх використання в нових умовах.

Результати дослідження допомогли визначити коло основних питань, що потребують подальшого розв'язання:

а) необхідне вивчення особливостей становлення і розвитку шкільництва та педагогічної думки в різних регіонах України;

б) для використання позитивного історичного досвіду, здобутків педагогічної теорії і практики доцільно переглянути програми курсів історії педагогіки України і проблематику спецкурсів при підготовці вчителів;

в) відродження традицій українського шкільництва потребує дослідження гуманістичної спрямованості змісту освіти в навчально-виховних закладах України;

г) потрібними є дослідження особливостей розвитку професійної освіти молоді і в т.ч. підготовки вчителів;

д) необхідна хрестоматія національної педагогіки.

Основні результати дослідження розкриті в таких публікаціях

Монографії та навчальні посібники:

1. Шкільництво Галичини (1772-1939 рр.) - Івано-Франківськ, 1994 - 144 с.
2. Національна школа: витоки, становлення - Івано-Франківськ, 1992 - 191 с.
3. Як вивчати народознавство в школі: В 2-ох ч. - Івано-Франківськ, 1991.

Книги, статті, методичні рекомендації, матеріали конференцій

і тези доповідей:

4. Розвиток середньої спеціальної і професійно-технічної освіти на Прикарпатті // Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська - Івано-Франківськ, 1987. - С.113-115.
- У співавтор.

5. Розвиток професійно-технічної освіти на Прикарпатті //Розвиток освіти і культури в західних областях УРСР (1939-1989 рр.). - Тернопіль, 1989. - С.56-57.

6. Використання творів Т.Г.Шевченка для трудового виховання школярів / /Т.Г.Шевченко - поет, революціонер, мислитель. -Івано-Франківськ, 1989. - С.108-109.

7. Підготовка студентів педінститутів до організації учнівського самоврядування в школі //Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учнів. - Луцьк, 1989. - С.141-143.

8. Розвиток освіти на Прикарпатті //50 років возз'єднання Західної України з Українською Радянською Соціалістичною республікою у складі Союзу РСР. - ЧП - Львів, 1989. -С.290-291.

9. Педагогіка народознавства в школі - Івано-Франківськ, 1990. - 126 с.

10. На шляху до національної школи: Методичні рекомендації. - Івано-Франківськ, 1990. - 29 с.

11. Трудове навчання і виховання в національній школі: Методичні рекомендації. - Івано-Франківськ, 1990. - 32 с. - У співавтор.

12. Підготовка учнів профтехучилищ до роботи в умовах госпрозрахунку //Актуальні проблеми вдосконалення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. - Львів, 1990. - С.47-49.

13. Форми організації продуктивної праці сільських школярів Івано-

Франківської області //Послання навчання з продуктивною грацею учнів в умовах нового механізму господарювання. - Тула, 1990. - С.285-288. - Рос. мовою. - У співавтор.

14. З історії розвитку фахової освіти на Прикарпатті - Івано-Франківськ, 1991. - 35 с.

15. ІКрип'якевич - дослідник історії освіти //Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана Крип'якевича -Івано-Франківськ, 1991. - С.48-49.

16. Використання ідей народознавства в навчально-виховному процесі // Освіта і незалежна Україна. - Рівне, 1991. - С.27-28. - У співавтор.

17. ІФранко про трудове виховання //Тези доповідей науково-теоретичної регіональної міжвузівської конференції, присвяченої 135-річчю з дня народження ІФранка. -Івано-Франківськ, 1991. - С.46-47.

18. Робота класного керівника в умовах демократизації та гуманізації педагогічного процесу в школі: Методичні рекомендації. - Івано-Франківськ, 1991. - 29 с. - У співавтор.

19. Річний план роботи школи: Методичні рекомендації. - Івано-Франківськ, 1992. - 32 с. - У співавтор.

20. Використання народознавчого матеріалу у трудовому вихованні молодших школярів: Методичні рекомендації. -Івано-Франківськ, 1992. - 30 с. - У співавтор.

21. Класний наставник: бути чи не бути? // Рідна школа. - 1992. - N 7-8. - С.14-17. - У співавтор.

22. Роль "Просвіти" у підвищенні освітнього рівня населення Галичини // "Просвіта" в історії і культурі українського народу: Збірник матеріалів конференції, присвяченої 122 річниці утворення товариства "Просвіта". - Івано-

Франківськ, 1992. -С.32-41.

23. М.Костомаров про розвиток освіти на Україні в XI-XVII ст. // Микола Костомаров - історик, письменник, педагог: Матеріали наукової конференції присвяченої 175-річчю від дня народження М.Костомарова. - Івано-Франківськ, 1993. - С.39-43.

24. Виховна робота в гімназіях Галичини до 1939 р. //Тези доповідей і повідомлень міжрегіональної науково-практичної конференції "Школи нового типу: досвід становлення, технології і перспективи". - Запоріжжя, 1993. - С.69-71. - У співавтор.

25. Двохетапна курсова підготовка керівників шкіл //Актуальні проблеми післядипломної освіти педагогічних кадрів у період відродження національної школи. - К., 1993. - С.55-57. -У співавтор.

26. Григорій Сковорода і національна шксла //Григорій Сковорода і сучасність. - Івано-Франківськ, 1993. - С.47-48. - У співавтор.

27. Діяльність ЗУНР в галузі освіти //Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 75-річчю Західно-Української Народної Республіки. - Івано-Франківськ, 1993. - С.65-67.

28. Ю.Целевич в оцінці своїх сучасників //Історик, етнограф, педагог: Матеріали міжзубівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича. -Івано-Франківськ, 1993. - С.39-40.

29. Виховні ідеали українців //Тезоретико-методичні основи формування громадянина України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Полтава, 1993. - С.53-55.

30. Безперервна педагогічна освіта вчителів Галичини в другій половині XIX ст. // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: Науково-методичний збірник - К., 1994. -С.77-78.

31. З історії розвитку гімназійної освіти //Український освітній журнал. - 1994. - N1. - С.56-67.

32. Церква і розвиток шкільництва в Галичині // *Нова Зоря*. - 1994. - ч.17. - С.6.
33. Концептуальні основи виховання у спадщині Г.С.Сковороди // Григорій Сковорода і сучасні проблеми відродження України. - Івано-Франківськ, 1994. - С.55-56.
34. Окремі аспекти виховання учнів у сучасній школі. - Івано-Франківськ, 1994. - 40 с. - У співавтор.
35. Роль і місце гімназій в національному вихованні школярів // Роль і місце гімназій у національному вихованні учнівської молоді: Матеріали науково-практичної конференції. - Івано-Франківськ, 1994. - С.1-8.
36. Ідея "націоналізації школи" в українській педагогіці // Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедагогіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Івано-Франківськ, 1995. - С.20-22.
37. Деякі питання національного виховання школярів // *Обрії*. - 1995. - N1. - С.18-20.
38. Підготовка вчителів для шкіл Галичини у ХІХ ст. // *Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти*. - 1995. - N1. - С.46-54.

Ступарик В.М. Развитие просвещения в Галичине (1772-1939 гг.)

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины, Киев, 1995.

Диссертация содержит исследование развития системы просвещения в Галичине. Раскрывается борьба украинцев за национальную школу, развитие основ национального образования и воспитания молодежи.

Исследована эволюция системы просвещения, обоснована периодизация его развития, выявлены тенденции развития учебных заведений различного типа, раскрыта роль церкви и общественных организаций в становлении и развитии просвещения.

Stuparyk V.M. Education in Halychyna (1772-1939).

The dissertation submitted for a doctor's degree in pedagogics, speciality 13.0.01 - theory and history of pedagogics. Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Training at The Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Kyiv, 1995.

The dissertation presents a research devoted to the development of education in Halychyna. It unfolds the Ukrainian people's struggle for the national school, for the development of scientific foundations of national education and upbringing of youth.

Studied the evolution of the system of education, substantiated the division into periods of its development, discovered the tendencies of the development of educational establishments of different kinds, discovered the role of church and public organizations in the formation and the development of education.

Ключові слова: шкільництво, система шкільництва, національна школа, національне виховання, Галичина, розвиток

ЦНТЕІ, замовлення 610. Тираж 100

05.95 р.

320861

AB 32.588